

бачено у кут, међ старе крпе и црепове. Стоји сред живота као сред салона окрућен сељак који гледа да побегне што пре. Могло би се помислити да такав човек вреди колико фотографска плоча која прима слику истине па је изручује хартији. Али шта има живот од тога што га ја фотографишем! Шта имам ја од тога што цртам живот место да га уживам! Такав човек не вреди ни колико фотографска плоча, јер плоча има бар тај изговор да је мртва. Каква лудост! — Ја сам осућен да певам о љубави, које за мене нема, и ако сам је, старац, тако жељан. И што је при свем том најлуђе да све то знам, да своје недо-стојне беде будем свестан“.

И баш зато што је те беде био свестан, Цанкар је склон да најчешће слика сањала и личности које су изван живота. Са вечито борбеним ставом према филистрима а великом симпатијом за луталице и бивше људе, дајући увек маха својој лирској субјективности, Цанкар се стално преноси у свет снова и у симболима изражава чежњу за недостижним лепотама. Пустош коју у људској души оставља незадовољена чежња, илузије у супротности са стварним животом износи врло успело у новели „Госпа Јудита“. Са искреношћу која све открива, и смелошћу која ствари казује до краја, Цанкар ипак овде не губи осећање мере: пречишћеним укусом правога уметника прелази са лица на наличје ствари.

Могло би се навести још доста дела која показују како овај писац сатире, новеле и романа може да буде лирски мек, топао и разнежен. Изванредним саосећањем Цанкар рашчлањава душевна стања четрнаест болесних девојчица које леже у општој болничкој соби Богородичног манастира („Хиша Марије Помочнице“). Родитељи и „добротвори“ који их обилазе тражећи за то манифестације захвалности, изазивају само горке успомене из детињства код малих паћеница, чије су душе затроване нечистим тајнама и скривеним страстима породичнога живота. Оне вуку коцку да виде која ће прво умрети. То изазове општу живост која прелази у веселост. Коцку извуче Малчи која је тврдила пре тога да ће прва свршити. Она се мири са идејом о смрти, чак се сроди с њом, као са пријатељицом. Али кад је једнога дана сестра Цецилија казала њеној матери, радосној што